

J. Koo.

Feb 1825

GESCHIEDKUNDIG TAFEREEL

VAN DEN

WATERVLOED

EN DE

OVERSTROOMINGEN

IN

VRIESLAND

VOORGEVALLEN IN SPROKKELMAAND 1825,

DOOR

J. VAN LEEUWEN,

LEEUWARDEN,

BIJ G. T. N. SURINGAR.

MDCCKXXVI.

Ontwijk, o *Friesche Maagd*, uw' halfgesloopten *Tempel*,
Verwoesting wierp haar *Toorts* op d'overonden *Drempel*,

Het heilig *zakraar* stort in d'opgezwollen *Floed*;

Volg uwen *Genits*, hij rigte uw' wankle schreden,

Nog houdt zijn trouwe hand de *Kroon van eilaf Steden*,

En 't eadlijk *Hapenschield* wordt door uw' *Léuw* behoed.

Reeds strekt uw schoone *Grond* ter prooi der dollen *Baren*,

't *Noordwestlijk Hindenheer* doorsjert de ontstelde *Lucht*,

De *Zee-god* zelf gemaakt, ginds komt hij aangevaren

En drijft en jaagt zijn *Stoet*; — Vlucht diebre *Jonkvrouw*, vlugt!

Ja vlugt; maar vanhoop niet, hoezeer door 't wee gebogen;

't *Welddagig* *Nederland* zal ook uw tranen droogen.

By van der Vliet, voor de Maat 1835.

Even zoo min als vele bewoners dezer Provincie zich tot de ramp, die hun boven het hoofd hing, konden voorbereiden, even zoo min waren vele Ingezetenen der Grietenij *Hemelumer Oldephaert en Noordwolve* (*) met de bewoners van het *Workumer Nieuwland* voorbereid op het gewichtig en treffend oogenblik, dat hen van welgestelde en bij genot van het dagelijksch brood, onbehoefte menschen, eensklaps tot noodlijdenden en hulpbehoevenden zoude maken. Ofschoon aan de gansche West- en Zuidelijke grens door slechts een aardenbolwerk van het ontbare element gescheiden, achtte men zich echter uit gewoonte aan storm en zee, hoevel soms tot verderf zamenspannende, gerust en veilig onder het rieten dak en de zwakke stulp en alzoo des te meer in zijne hechte woning. — Vele stormen had men reeds doorgestaan, dikmaals heftigen wind verdragen, menigwerf in den winter de woeste Zuiderzee aanschouwd, zonder dat deze tooneelen ster-

(*) Noordwolvez ook *Ica-wolvez* genaamd, waarover in de Inleiding is gehandeld.

ke vrees of hevigen angst hadden verwekt, of men indachtig werd aan de uitwerking van vorige vloedten, waarvan men ook slechts bij overlevering en niet, bij ondervinding konde gewagen. — Maar nu naderde het uur, hetwelk de treurtafereelen van vroegere dagen ook in deze oorden zoude hernieuwen, en de bewoners dezer streken, in de algemeene ramp doen deelen.

In den voormiddag van Donderdag begon zich als het ware reeds de storm te be-reiden; de drukking der lucht was ontzettend sterk en afmattend, de wind trof het lage hout en andere voorwerpen meer dan den top der boomen en gebouwen, de zee werd woelend en het zwerk joeg geweldig.

Des avonds verhieft zich de storm met afwisselende sneeuw- en hagelbuijen al meer en meer en de spattende en schuimende golven vertoonden zich zeer verbolgen, zoodat bij den naderenden nacht de boeren van het Workumer Nieuwland kennelijk werden bedreigd. Hoewel nu vele nog rustig insluimerden, was het gevaar echter nabij en hun toestand hachelijk, te meer daar uit voorzorg de beide Sluizen in den Koudumer Slaperdijk waren gesloten, en men geene der in den omtrek aanwezige vaartuigen naar binnen had gebracht, waardoor zij dus bij eene ontstaande ramp van dit belangrijk hulpmiddel waren beroofd. Dan nog dezen

nacht bleven de landlieden voor het nakend onheil bewaard.

In den morgen van den vierden Februrij bleef de storm met gelijke kracht voortduren, en reeds kwamen er van Hindelopen zeer ongunstige berigten, daar de hooge zee met den opkomenden vloed door den mond der haven op het paalwerk hevig sloeg en werkte. Nu rolden over de hooge kruin des dijks de gonzendē golven en schenen bij iederen slag al breeder en grooter te worden. Dit geweldig overstortend water, alsmede hetgeen door de inbraak in de Wiel bezuiden Laaxum stroomde, bedekte langzaam de lage landen tusschen Koudum en Molkerum en die bij Stavoren. Het gevaar werd meer beduidend en de toestand ernstig, want bij eene te verwachten doorbraak te Hindelopen of elders in dien omtrek, lag een groot deel der Provincie voor den Koudumer Slaperdijk, als voor het laatste plechtanker.

Eene groote massa water vloeide er tevens over den dijk van het Workumer Nieuwland en bijzonder woelde de golfslag het meest in de bogt dezer zeeoering, waardoor de vrees voor doorbraak met ieder uur aangroeide. Tegen den middag begonnen de boeren hun vee naar Koudum en Workum te voeren, hetwelk niet dan met moeite geschiedde, daar de binnenlanden reeds 6

palmen onder water stonden en een hunner, niettegenstaande hem eene sloep, over den dijk gesleept, wierd toegevoegd, negen jonge beesten in het water zag omkomen. Op dezen zeldten tijd werd nabij den Workumer Vuurtoren in den buitendijk eene volkomen overstorting zichtbaar, die weldra in eene verschrikkelijke doorbraak (*) verdoorbraak. anderde, waardoor het Workumer Nieuwland drie en een half el diep werd overstroomd. De voortgedreven vloed rolde over de oppervlakte van bijna 441 Bunders uitmuntend bouw- en weiland heen, sloeg tegen de sterke boerenwoningen en schuren aan, en binnen weinige uren waren alle, behalve eene derzelve aan den Ouden Dijk, geheel verwoest.

Menschen en vee, aan wie nog het middel tot vlugten overbleef, zochten daarin hun behoud, en begaven zich naar Workum en Koudum. Dan de angst en vertwijfeling vermeerderden met den aanwas van het water bij degenen, die zich nog met vrouw en kinderen op de zolders hunner half verwoeste huizen bevonden, daar zij een' wissen dood te gemoet zagen, indien hun wankel verblijf in de golven neerstortte. Niemand heeft echter, Gode zij dank! in dien akeligen toestand het leven verloren, dan in de nabijheid eene Oude

(*) Zie op de Kaart Lett. D.

Vrouw, welke op den Vuurtoren woonde, en, in den angst willende vlugten, aan den zeedijk, door koude verstijfd, is bezweken gevonden. Het was evenwel met dezen aanval des vloed's slechts een begin der nog te volgen verwoesting; want uit den naderenden stormnacht werd er een nieuw gevaar geboren.

In den voornacht begon het meer of min bedaaide weder allengs onstuimiger te worden, de storm stak met geweld en woede op, en op dit tijdstip hebben velen schuldiging in den grond gevoeld. Te midden nu van de vrees voor nieuwe onheilen, — en hoe gegronnd was deze, want het Workumer Nieuwland was verloren, Hindelopen en Stavoren waren op het punt om verzwolgen te worden! — te midden dan van deze vrees, hoorde men in de verte een hevig gedruisch en geraas en terstond daarop bespeurde men een' vliegenden stroom langs de vaart aan de binnenzijde van den Koudumer-Slaperdijk, die binnen één uur tijds, zoo ver men bij de lichtende maan over de vlakten zien kon, alles overstroemde. Spoedig lostte zich het raadsel van deze onverwachte verschijning op. Even benoorden Dijkshorne in den Ouden Zee- of Slaperdijk, die het Workumer Nieuwland ten Zuiden en Oosten omringt, was eene geweldige doorbraak ontstaan (*), van

(*) In Lett. E op de Kaart aangeduid.

niet minder breedte en diepte dan die, welke in den Buitendijk gevallen was. Met onwedersaanbare kracht woelden en wroetten de baren in dezen slijkgrond om, scheurden brokken van meer dan zes el diameter uit het fundament des dijks tot op eene diepte van dertien en eene halve el, wierpen ze op eenen merklijken afstand over het veld en stuwend met driftigen aandrang dezelve voort (*).

Thans lag het *Workumerveld*, het *Heidenschap* (†), de *Wouden*, ja het gansche Westeren Zuidergedeelte der Provincie voor den vloed open, en de ramp werd algemeen. De bewoners van het Veld en Heidenschap moesten het eerst den verschrikkelijken aanval verduren. Welk een hartbrekend en ontzettend schouwspel zich hier vertoonde, daarloe is mijne pen te zwak, en geene woorden zijn krachtig genoeg, dit toneel van jammer en ellende afte schetsen. Dezen menschen nu, van het vaste land gescheiden en van alle gemeenschap verstoken, bleef geen toevlugtsoord over, en zij zagen met beklemden harten den dood in de steeds

(*) Men vergelijke hierbij het geen in de Inleiding is vermeld over deze doorbraak en de Geologische opmerking van den heer VAN BEYMA THOB KINGMA.

(†) Het WORKUMER NIEUWLAND en VELD benevens het grootste gedeelte van het HEIDENSCHAP behooren aan de stad Workum en een klein gedeelte van het laatste onder de Grietenij. Over het ontstaan en de bedijking van het Workumer Nieuwland is in de Inleiding nadering gemaakt.

klimmende golven te ontmoet. Het akelig geschrei dezer ongelukkigen, welke op zolders, daken en hooimijten hun leven trachtten te bergen, het geloei van het vee en het gebulder van den storm, alles vereenigde zich om het jammer te vermeederen. Bij deze angstige onzekerheid over het lot en den toestand van zoo vele huisgezinnen, vermeerdert door de vertwijfeling, wat men in dezen nood zoude aangrijpen, voegde zich een ander ontzettend natuurverschijnsel. In het barre Noordwesten vertoonde zich, in de tegenovergestelde rigting der volle maan, eene zware donderbui, die met eenige felle windvlagen onder het gegons van den hagel spoedig losbarstte. Hoe kromp het hart van den stoutmoedigste zelfs te zamen, toen snelle bliksemstralen den geheelen horizon verlichten en dit licht zich telkens over de witte sneeuwkorst verspreidde, terwijl verscheiden donderslagen de aarde schudden deden.

Bij het steeds wassend water en het bang vooruitzicht van zoo vele duizenden is er zeker bij menschen geheugenis geen nacht geweest, waarin de aanbreekende dageraad meer verlangend is te gemoet gezien. In dezen vroegen morgen werd al, wat te reden was, geborgen en men ontkwam buiten aller verwachting het nijpende gevaar.

Dan in den voormiddag van dien Zaterdag verblief zich andermaal het onweder.

De bliksem trof eensklaps de woning van den reeds ongelukkig geworden landbouwer ENGELE TIETES DE WOLF, die in een afgelegen oord van het Heidenschap aan het Fljus-sen Meer woonachtig was. Drie koeijen en één paard werden plotseling op de stalling doodgeslagen, terwijl de vlam het hooi in zijne schuur aantastte, en zoo werd eerst door het verswelgend water, daarop door het vernielend vuur, hij zelf en al wat hij bezat, met eenen geheelen ondergang bedreigd. De tegenwoordigheid van geest en standvastige moed van dezen man, keerden door gepaste middelen, met behulp zijner huisgenooten, het gevaar en reddden hem uit dezen nood (*).

De Woud-
dorpen.

In het Oostelijk deel dezer Grietenij was het gehucht *Elahuizen*, aan het Fljus-sen Meer gelegen, en den Wouddorpen *Nyega*, *Oudega* en *Kolderwilde* geen beter lot beschoren, daar vooral het laatstgemelde dorp van den zuidkant zoo wel, als van de noordzijde met den vloed had te kampen door de doorbraak des Zuidvensterdijks in Gaasterland (†). Spoedig steeg het water van 9

(*) Wonderbaar was hier de uitwerking van den bliksem: twee paarden op eene en zes koeijen op drie stallingen, twee aan twee staande, werden om de andere getroffen en doodgeslagen, zoodat op ieder stai eene doode koe werd gevonden naast de andere, die geheel ongeschonden was gebleven, gelijk ook het overgebleven paard, dat geen leisel had ontvangen.

(†) Zie op de Kaart Lett. F.

tot 19 palmen op het land en in de zwakke wouingen, terwijl deze, aan de sterke persing geen wederstand konnende bieden, de eene na de andere bezweken. Velen echter hadden nog gelegenheid om have en vee in veiligheid te brengen en in het hooggelegen Gaasterland zich te bergen, alwaar ieder menschlicvend werd ontvangen. — Voor anderen, ten getale van negen en tachtig zielen, grootendeels van hunne sobere bezittingen beroofd en der behoefte ter prooi, was de kerk en pastorij te Oudega een oord van toevlugt; alwaar zij in deze dagen van rampspoed uit den algemeenen onderstand van het hoogstnoodige werden voorzien. Het lot dezer menschen was in den aanvang boven alle denkbeeld akelig en ellendig! Ofschoon velen in deze oorden tot de geringste volksklasse behooren, was hun ongeluk niet minder trefsend, want in deze vier Woud-dorpen was een vijftigtal huizezinnen geheel nooddruftig, waarvan aan eenige, in de kerk te zamen geschoold, niets dan enkele uit den vloed opgevischte en daarna gedroogde haringen, tot voedsel overbleef!

Te *Molkwerum* en in het daaraan belendende *Noordermeer* was men tot hiertoe in den grootsten angst en de uiterste verlegenheid gebragt, doordien aan den zeedijk in dien omtrek al het paalwerk reeds weggeslagen, de bekisting vernield, de dijkskruin

Molkwerum
en het
Noordermeer.

afgespoeld, en de binnendocering door de sterke overstorting ingekolkt en afgebrokkeld was. De bewoners van het Meer, welks bodem meer dan achtien palmen, beneden de gewone oppervlakte van het water ligt, vlugten reeds met hun vee naar de buurt van het hooggelegen Warns en alle man was tot berging en behoud in drukke beweging. Het duurde kort of met eene woestie onstuimigheid en een geraas in de verte, gelijk aan het gonzend golfgeklot en dat veler watervallen, stortte de zee te dezer plaatse in, vloog over dijk en dam en krom tot aan de daken der huizen. — Treurig voorval voorzeker! Daar lag nu dit vruchtbaar land, voor bijna twee eeuwen met zware kosten en jaren arbeids uit moeras en slijk geschaepen en aan het geweldig element onttoogen; weder onder het zilte nat bedolven en werd den bewoners in één oogeblik geheel onroofd.

Niet minder was men beducht voor het *Zuidermeer*.

Zuidermeer bij Stavoren, welks dijken, ofschoon goed in staat, men tegen het geweld des vloedts niet bestand rekende, en welks bodem nog lager ligt, dan die des Noordermeers; — in weerwil nogtans van dit alles, bleef hetzelfde behouden en zijne dijken wederstonden den aandrang van het water. —

Galamadammen en de geheele omtrek

werd mede overstroemd en de huizen gedeeltelijk onbewoonbaar gemaakt, — ja zelfs tot in de zoogenaamde Bovenbuurt van Koudum moest een landbouwer met zijn vee door het water wadende zijne haardstede ontvlugten.

Na den storm van den Zaterdag begon het weder te bedaren; dan het water bleef wassende en wel met eenen aanvoer uit het Zuidoosten, waarvan men spoedig de oorzaak vernam uit de grievende berigten van de Overijsselsche grenzen.

Niets bleef in deze Grietenij van de overstroming bevrijd, dan de op de hooge Terpen gebouwde dorpen *Koudum*, *Hemelum*, *Warns* en *Scharl*, benevens het vermelde *Zuidmeer* (*), waardoor alzoo in deze Grietenij, met het Workumer Nieuwland, het Veld en Heidenschap, eenige duizende bunders lands, met zeewater waren bedekt.

Een honderdtal huisgezinnen zijn alhier uit hunne woningen verdreven en hebben naar elders de wijk genomen, terwijl te Koudum, Molkwerum, Warns, Hemelum en Workum meer dan 2500 stuks vee zijn geborgen en verzorgd.

Hoezeer ook de toestand van al de bewoners dezer oorden zeer lagchelijk en kom-

(*) Men zie de witte plekjes op de Kaart, waarvan het grootste, ten Noorden van het Roodde Klif, het Zuidmeer is.

menvol is geweest, en hoewel zij in de algemeene ramp met derzelver gevolgen, gelijk anderen deelden, had echter niemand het gemis van Bloedverwanten en Vrienden te betreuren, terwijl ook het verlies aan vee niet zoo aanzienlijk dan elders is geweest. Deze Grietenij deelde in de algemeene schade voor 27,515 gulden, zoo verre aangegeven is.

Bereidwilligheid, moed en vaardigheid tot redding in den nood waren algemeen en vele menschevrienden gaven hiervan uitstekende blijken. Onder dezen zullen de namen der Koudumer Ingezetenen: Ruurd BUMA, BAUKE KRAMER, YKE J. HOEKSTRA, GOSSE S. ZAAGSMA, LEFFERT F. VISSER, HENDRIK J. VAN DER HEIDE, AGE H. DE BU, TJAALING Y. DE BOER en van zoo vele andere brave Mannen, bij elke herinnering aan Vrieslands overstroming met eerbied worden genoemd en in zegening verblijven.

Tot welk een gelukkig gebruik dienden niet in deze Grietenij de siuts eeuwen aldaar aanwezige TERPEN, destijds reeds bij Vloed en Storm den Voorzaat tot eene schuilplaats en nu weder met hunne dorpen ten veiligen toevlugtsoord voor de Ongelukkigen. Gezegend is dus het Land, alwaar aan de bewoners, schoon van twee kanten door den Oceaan omringd, en altoos aan deszelfs vloedde blootgesteld, bij elken vernielenden aan-

val, nog zulk een middel tot zelfbehoud is geschonken!

Wenschelijk ware het immers, dat men der schraapzucht en der willekeur mogt perken stellen, om niet met eene baldadige hand deze voor de aloude Vriezen en, gelijk nu de ondervinding leerde, ook voor dit Geslacht zoo nuttige Terpen, waarvan zoo vele in dit Gewest zijn gelegen, te vergraven en te vernietigen? Want wie hunner zal durven beweren, dat in menig rampvol uur der toekomst, uit Watervloed en Overstrooming geschapen, de nakomeling, bij gemis van Terp en Heuvel niet te vergeefs de dwaasheid zijner voorouders zal bejammeren? Wie, die slechts verstandig nadenkt, zal niet erkennen moeten, dat bij de tijdelings toenemende kracht en werking des gewonnen vloods, door de verwijding der zeegeten, door het dieper worden der slenken en het wegscheuren van sommige gronden, in dien gevaarlijken toestand, het wijzer ware gehandeld *Vlieterven* optewerpen, dan die om een gering genot en voordeel te vernielen?

De zeedijk van Workum tot Hindelopen, maar vooral die, langs de Workumer Zool tot voorbij den Vuurtoren werd geweldig geteisterd; vele groote en kleine gaten zijn daarin geslagen en paal-, kist- en aardewerk vernield. Het is zelfs te verwonderen, dat geen meerdere doorbraken zijn ontstaan, de-

wijl de heffende kracht des waters aldaar zoo geweldig was, dat geheele rijen paleu met derzelver bekrammingen en zware balstenen over den dijk werden geslingerd en landwaarts ingeworpen. (*)

***

H I N D E L O P E N.

Was er eene plaats in Vriesland, geheel blootgesteld aan de woede der zee en als ten spel harer vernielende golven, het was de stad *Hindelopen*, van drie zijden door de zelve omringd. Des avonds van den 3. Februarij verhief zich de vloed zoo ijlings en sterk, dat zelfs de oudste zeelieden dien met een strak gelaat en een drüstig gemoed aanschouwden. De hevige stormwind en holle zee schenen met elkander te kampen, en het denkbeeld, dat de vervallen zeeueringen rondom de stad, tegen zulk eenen strijd onbestand waren, woog ieder bedachtzame als lood op het harte. Hier en daar spoelden in den aanvang reeds gaten in de straat en in den dijk, doch men herstelde spoedig, zoo veel mogelijk. Omstreeks tien ure begon de ebb en de meingte, door het buitengewoon verschijnsel op de been gebragt, begaf zich, aan het gevaar eens tweeden vloods indachtig, schroomvallig en schoorvoetend

(*) De bepaling der Contributien dezer zeedijken wordt vermeld in de II. Afdeling.

huiswaarts; enkelen evenwel, minder bekommerd voor de gevolgen, gingen ter ruste.

Des Vrijdags morgens te acht ure zag men met het tij, onder een fellen West-noordwesten wind het water binnen een kwartier uurs drie en zestig duimen wasen, en schoon er nog twee uren moesten verloop en deze morgenvloed zijne hoogte bad bereikt, was het nu reeds ver boven peil gestegen. De golven sloegen aan de West- en Oostzijde over de straten en door de stad. De noodklokken kondigden het gevaar aan en wekten tot hulp, want de stormvloed was nu tot twee en zestig duimen boven vol zee geklommen, en dus drie palmen hooger dan in den jare 1776 (*). Ieder wilde veel, maar men kon weinig met een goed gevolg verrigten door het geweld van den overstortenden stroom. Dit was een zeer benaauwend tijdstip voor al de stadbewoners; want dijk en straten scheurden van een tot vijftien palmen diepte. Van drie kanten drongen en joegen de schuimende golven tegen de zwakke gebouwen aan. Palen en grootte keijlen, vaten en planken, werden

(*) Ofschoon in deze Zeeplaat het peil van den hoogsten waterstand mede niet is aangegeekend, kwam de eemparige getuigis van bejaarde zeehelden daarop neder, dat het verschil ruim een Friessche houtvoet zoude bedragen.

door den golfslag op en neder en tegen huizen en stallen aangeworpen, waarvan reeds sommige half waren weggeslagen. Het gevaar en de nood vermeerderden met elk oogenblik en het was een roerend gezicht hoe nu ieder een met angst en vrees was begaan. Dáár was men bezig met pakken en togen van goederen en huisraad; — hier namen vrouwen en kinderen, die het behoud van huis en have betwijfelden, schreiende de vlugt; — daarbij dat geschreeuw en gejoel tegen en door elkanderen, dat doelloos heen en weder loopen van de eene tot de andere zijde, de op elkander volgende verwarde en akelige berigten van het Workumer Nieuwland en verder, daarenboven de aanblik eener bijna wanhopende Moeder, wier dierbare Zoon op eene ongelukkige wijze het leven verloor; — wie dit alles zag en hoorde, kan alleen een denkbeeld van dergelijk eene ellende geven.

De hooge zee sloeg met woedende kracht op de haven en het paalwerk, als ook stuschen de sluis en het Havenhuis door op de herberg, *de Zwaan*, en joeg met zulk eene hevigheid daarop aan, die het ergste vreezen deed. Hierdoor ontstond er eene geweldige inkolking en verzakking in de straat, die de daaraan belendende huizen met eenen spoedigen ondergang bedreigde. Reeds was het Havenhuis weg, en uit het

kander geslagen, en de doorbraak scheen zeker; dan, na kort doch rijp beraad, sloeg al wat weerbaar was, oud en jong, rijk en arm, de banden uit, greep balken, zeilen met het puin van twee afgebroken huizen, en gelukkig was deze arbeid, want door veene kracht, beleid en moed werd die groote bres gestopt en het gevaar verminderd. Niet te min moest een jong mensch, de Zoon van Dik Dirks weduwe van Dirk Jacobs Meewis, die voor weinig tijds uit Rusland naar zijn Vaderland en Moederstad, was terug gekeerd en eene gevaarlijke schipbreuk had doorgestaan, zijn vlijt en ijver op deze plaats met den dood bekoopen. Onder den arbeid stort hij in de diepe kolk dezer straat, wordt in zijnen val door de stroom van het bruisend water voortgesleept, en in weerwil het ter hulpe snellen van den wakkeren Beurtschipper Uurke Loues de VREEZE, wiens getrouwe bijstand en duurzaam pogen met die van anderen, boven allen lof verbeven is, was er voor den ongelukkige geen hulpe meer, want tegen den hoek eens muurs aangeslingerd, vond men hem tusschen het paalwerk beklemd en ontzield weder. — Hoe treurig was dit verlies voor eene oude Moeder, boven het gemis van een dierbaar kind, daar de brave drie en twintigjarige Jongeling haar van zijn verdiend loon ondersteunde!

Aan de Noordzijde der stad was de nood niet minder dringend en het gevaar dreigende; dan ook hier werd met vrucht tot het herstel der ingekolkte straten en van den weggeslagen dijk gewerkt, terwijl een derde gevaarlijk punt nabij de stad mede werd behouden. Met het verminderen van den storm des Zaturdags, was het gevaar geweken, en nu overzag men de gevolgen. Het paalwerk van de haven was vernield, dijkkruin en beschoeiingen weggeslagen. Kleine vaartuigen waren over de palen heengeworpen, maar het beurtschip van DE VREEZE, dat gedurende den ganschen storm in de haven vertuid had gelegen, was onbeschadigd gebleven. —

Vele menschen uit het Nieuwland en

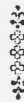
andere plaatsen, werden alhier opgenomen, en door drie moedige varensgezellen was nog een gezin van zes personen, in den vroegen morgen van den vijftien, uit deszelfs bijna instortende woning gered.

***

Z E E D I J K .

In den zeedijk tusschen Hindelopen en Stavoren en bijzonder tusschen de Sluis dezer stad en die van Molkwerum, waren vele gaten geslagen, en aldaar was veel paalwerk vernield en verbrijzeld, zoodat soms bij twin-

tigtallen te gelijk, nog met rimmen en roningen aan elkander gehecht, over den dijk in de binnenvaart werden gesmeten; terwijl zware steenen uit de kistvullingen en van de steenglooijing ellen ver in den beneden-dijk nedervielen.

S T A V O R E N.

Eertijds toen Stavoren den Vrieschen Koningen ten zetel verstrekte, toen deze oudste, bloeiendste en rijke Koopstad welyaart en weelde binnen hare muren had besloten, toen zij, nog in magt en aanzien groot, volgens hare eigene wetten werd geregeerd, met Hindelopen en Molkyerum een aantal kjielen in den Noorder-Occaan gebieden mogt en hare inwoners roudom voor de eerste zeelieden van dien tijd bekend waren, toen heeft men zich geen denkbeeld kunnen vormen van de mogelijkheid, hoe deze stad na vele eeuven niets dan het akelig overblijfsel van slechts een gering getal vervallen huizen, waarin niets meer van het aloude kenbaar was, zoude achterlaten! Geen wonder dan, dat het bouwvallig Stavoren, aan den uithoek der Provincie in zee gelegen, door den geweldigen vloed bijna geheel werd vernield.

In den nacht tusschen den derden en

vierden Februarij klom met den Westnoordwesten storm, onder hagel en sneeuwbuijen de vloed tot eene heftige hoogte en des Vrijdags morgens tot 2 el 27 duimen boven vol zee. Al de ingezetenen dezer stad verwachten niets anders, dan onder het dreigend element bedolven te zullen worden, want geene menschenkrachten waren in staat het geweld te keer te gaan, waarmede de hooggezollen baren in snelle vaart al wat haar weerstand bood en zij ontmoeten, het onderst boven keerden en vernielden. Het in den verleden jare herstelde en nieuw aangebouwde havenhoofd werd uit zijn verband gescheurd, gansche posten zee-palen, waarvan zelfs driedubbel geschoeide, werden uit den grond gerukt, opgeworpen en landwaarts ingestuwd. Aan de Westzijde stond het water tot twaalf palmen in de huizen, het vaarwater de Delf werd volgeworpen met wrak en puin, straatsteenen en slijk. Aan denzelfden kant scheurden en spoelden er groote gaten in de straten, terwijl balken, planken en palen naar binnen stoven, die het muurwerk van de zoutkeet van den heer Lootsma, de eenigst nog overgebleven fabriek, verbrijzelden en vernietigden, zoodat aan geen herstel te denken was. Nog eene ergere ramp was te duchten, daar op deze hoogte eene opscheuring aan den dijk zich vertoonde, die eene groote verwoesting voor-

spelde, doordien bij eene doorbraak de Stad als het ware, in twee deelen ware gescheiden geworden. Dan dit gedeelte bleef behouden, uithoofde in den dijk aan het paalwerk eene gansche rij van gemetselde fondamenten van oude huizen waren overgebleven, die zekere kenmerken droegen, dat aldaar eertijds, hoewel de oudste bewoners zulks niet heugden, eene geheele straat moet zijn geweest, en door welken vastbemetselden grond nu geen verdere inkolking heeft plaats gehad.

Vele der nog overgebleven zwakke en bouwvallige huizen zijn zeer beschadigd, en met nog slechts weinige werking des vloedwater zoude er niets meer van deze weleer beroemde stad zijn overgebleven, dan alleen de treurige herinnering aan derzelver geheelen ondergang (*).

***

Van Stavoren tot het Roode Klif, had de dijk meest aan den binnenkant, door de steile afliëlling zeer veel te lijden en was door overstorting van het water sterk afgeslagen.

(*) Op de Stads-Yenne heeft men de overblijfselen van een oud gebouw ontdekt, en aldaar werden een schedel van eene buitengewone grootte en eenige dergelijke menschenbeenderen, na den afloop van het water gevonden, welke echter niet bewaard zijn gebleven.

Het *Roode Klif*, waarvan meermaal bij stormvloed, groote brokken werden afgescheurd, is nu weder sterk geteisterd, zoodat het ter breedte van acht el en ongeveer 70 el lengte is afgeslagen en weggespoeld, waardoor de rijweg over deze hoogte gaande, geheel is vernietigd, en nu weder veel meer binnenwaarts moest worden gelegd.

***

G A A S T E R L A N D.

In de Grietenij *Gaasterland*, hoewel wind en weder geene gunstige gevolgen voortspelden, en men wel bespeurde, dat het zeeewater tot eene meer dan gewone hoogte steeg, was men evenwel minder dan elders voor eenen watervloed en overstroming beducht. Eensdeels achtte men zich veilig door de meestal hooge ligging harer gronden, anderdeels omdat veel sterker stormen uit het Noorden en Zuidwesten in het vorige najaar aldaar wel met kracht gewoed, doch geene schaden hadden aangerigt. Dan, ofschoon dit hoogbebouwd en boschrijk oord, meer door de natuur tegen de gevaren, die anderen dreigden, was beschermd, waardoor het dan ook minder leed, dan lagere streken, werd het echter niet geheel van den krachtigwerkenden vloed verschoond.

In den morgen van den vierden drong het water met veel geweld over de zeewering voor de Hoiteburen, tusschen *Oude-* en *Nijemirdum* gelegen, en niet lang daarna of de golven baanden zich eenen weg door de gaten van den dijk, en wel bijzonder door eene braak van ongeveer drie en twintig el lengte (*), naar al de landen en boerenplaatsen onder laatstgemeld dorp gelegen. Al spoedig stroomde het over de landen van de gansche Buurt, de Hloobergen onder Nijemirdum, en wies weldra tot zulk eene hoogte in de huizen en stallen, dat het vee nauwelijks den kop meer konde bovenhouden, en de bewoners tot de zolders hune toevlugt nemen moesten. Vele hadden bij den aanvang der overstroming, hoewel zulks nog had kunnen geschieden, het vee niet van de stallen gebragt, dewijl deze bij ondervinding, gene bij overlevering wisten, dat in de jaren 1775 en 1776 de overstromingen geen gevaar op deze plaatsen hadden veroorzaakt. Maar in den laten namiddag werd de nood dringender, want in plaats van uitkomst, bleef de storm voortduren, verbleef zich telkens met kracht en stuwde het water al hooger en hooger, tot dat men in verbazing ontdekte, dat hetzelfde nu reeds aanmerkelijk verschilde met den vloed van vorige jaren, zichtbaar aan de teekens ter

(*) Zie op de Kaart Letter G.

gedachtenis aan die noodlottige tijden daar-gesteld.

In ditzelfte tijdstip was mede de Zuid-Rijs en Mirns. vensterdijk nabij *Rijs* en *Mirns* bezweken en daarin een groot gat geslagen (*), waardoor Doorbraak. het water in deze hoogelegen bosschen stroomde en tevens de toestand van de Woud-dorpen in Hemeluner Oldephaert en Noord-wolde zoo veel erger werd.

Thans werden ook al de landen en pol-ders ten Zuiden en Zuidwesten van den dorpe *Sondel* gelegen, zoo ver het oog reiken *Sondel* konde, door het zeewater tot 12 en 14 pal-men overstroomd.

Vele bewoners van Nijemirdum hadden den nacht van den 4 op den 5 Februarij zeer zorgelijk doorgebragt, dan het bleef bij den angst en de vrees; want geen hunner verloor eenig rundvee of ontving zware schade, en den volgenden dag zakte de stroom naar de lage landen onder *Sondel* en *Wijkkel*, zoodat men alle gevaar ontweken zijnde, er slechts van sommigen een vijftig-tal schapen was omgekomen.

In dezen morgen werden onder hevigen storm en zwaar onweder, door velen waargenomen in sommige oorden der Grietenij, de ommestrekken van *Wijkkel* en *Balk* over-stroomd door den vloed, die uit het Zuiden noordwaarts liep en bij nieuwen aanvoer

(*) Aangevezen op de Kaart door Letter F.

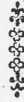
telkens hooger rees; doch deze hooggelegen dorpen zelve, gelijk ook Sondel, Oudemiddum en Harich strekten ter veilige schuil- en berplaatsen voor menschen en vee. Liefderijk ontving men allen, die de ramp getroffen had; elk bood men hulp en bijstand aan, die zulks behoefte; in de naburige dorpen der Grietenij Hemelumer Oldephaert en Noordwolde deelde men aan de noodlijdenden voedsel en dekfel uit en een groot getal vee voorzag men van stalling en voeder. Het dorp Balk, ófschoon in de lagere gedeelten mede overstromd, bleef hierin geenszins natig, maar onderscheidde zich lofwaardig door vele runderen uit de naburige plaatsen op te nemen en te verzorgen.

Het zeewater had alzoo een groot gedeelte dezer Grietenij, op sommige plaatsen tot twee en eene halve el, overstromd, en de zeedijk en duinen of waterkeeringen waren hier en daar zeer beschadigd. Eenige boeren echter hebben door moedigen arbeid den zeedijk tegen over Mirus en Bakhuizen, op het punt van doortebreken, behouden. Lofelijk hebben zich gekweten Evert de Boer en Yge Falkena.

Bijzonder was het hoe op vele plaatsen gansche rietpollen, van eene groote uitgestrektheid, uit den grond geslagen, opdreven en elders met rijs en jonge boomen werden verplaatst. Uit de landen achter Oudemir-

dum werd eene dergelijke van 80 el uit den grond gescheurd en met houtgewas en al wat daarop groeide op den Hoitebuurster zeedijk geworpen.

Geene menschen zijn alhier in het water ongekomen, doch eene vrouw, kort vóór den vloed bevallen, die op een klein zolder-tje met haren man sints langen tijd op ontzet gehoopt had, is eindelijk, naar Harich gevoerd zijnde, aan het geleden ongemak gestorven.

S L O T E N.

De stad *Sloten* heeft, als zeer hoog gelegen, weinig letsel van den vloed onderhouden, en, hoewel daardoor van alle kanten omringd, geene schade bekomen. Des Vrijdags avonds begonnen te bespeuren, dat aan de lage zijde van de Stad het water hooger werd, dan naar gewoonte, hoewel niet bedacht op eenige doorbraak. Des nachts te een ure kwam hetzelfde spoedig ópzetten en klon in sommige huizen tot zes palmen. Des Zondags, den 6 Februarij, waren bij den hoogsten waterstand de landen om de stad 13½ palmen hoog overstromd; kort daarna echter heeft het zich door Taco Zijl ontlast en dit plekje is alzoo gelukkig geweest bij zoo vele overstromde landen. Negen huise-